

verwevenheid met de katholieke arbeidersbeweging kon ze een dubbel doel van emancipatie dienen, zowel voor de arbeiders als voor het katholieke volksdeel. Daaraan ontleende de vereniging een deel van haar drijfkracht.

In de christelijke verenigingen bleek een dubbelzinnige relatie met de kerken te bestaan. Terwijl de protestantse groepen teleurgesteld waren omdat hun kerken te weinig deden, werd Sobriëtas juist belemmerd door te veel inmening van de kerk. Aan de andere kant hadden de protestantse verenigingen veel meer speelruimte en echte zelfstandigheid en heeft de roomse drankbestrijding geprofiteerd van de kerkelijke discipline, waardoor vrouwen en kinderen beter gemobiliseerd konden worden. De band met de kerk maakte het mogelijk dat Sobriëtas de grootste drankbestrijdingsorganisatie kon worden. Alleen daarom is het al niet terecht om protestantse dominantie als verklarende factor op te voeren. Door de organisatorische zelfstandigheid en hun relatief vroege begin konden de protestanten uitstekende parlementaire contacten opbouwen en samen met de sociaal-democraten het voortouw nemen bij de uitbreiding van wettelijke beperkingen, terwijl de katholieke beweging minder slagvaardig was door federatie en kerkelijke binding. De geringe steun van Nederlandse protestantse kerken en de marginale rol die vrouwen in de protestantse beweging konden spelen verhinderden dat de Nederlandse organisatie dezelfde kracht kon ontwikkelen als de Amerikaanse. Sobriëtas mobiliseerde de vrouwen wel, maar kon haar numerieke kracht niet volledig benutten. Al deze factoren vormen een waarschuwing om niet te snel het protestantisme als verklaring te gebruiken voor het ontstaan van een sterke alcoholbestrijdingsbeweging, en de specifieke omstandigheden te verwaarlozen.

De drankbestrijding kon uiteraard niet gevoerd worden zonder een beroep te doen op de zelfbeheersing van de betrokkenen. Geheelonthouding stelde hoge eisen aan de mensen, maar

het was niet het uiteindelijke doel, dat was solidariteit. Door christelijke solidariteit te benadrukken kwam een nieuwe visie op de samenleving in het vizier die als vervanging kon dienen voor de oude paternalistische verhoudingen die door de opkomst van industrialisatie en kapitalisme waren verstoord. Solidariteit moest de drank vervangen als smeermiddel van de samenleving. In die zin gaf de blauwe beweging een belangrijke morele impuls aan het denken over een nieuwe samenleving. Die veelgeroemde solidariteit ging echter niet zover dat ze de afstand met andersdenkenden overbrugde, ze bleef vooral voor de katholieken binnen de grenzen van de eigen wereldbeschouwing.⁷¹

Beide protestantse groepen onderbouwden hun eis van geheelonthouding stevig met principiële argumenten en een gedetailleerde exegese die een sterk beroep deden op verantwoordelijkheid jegens de ander. De katholieken steunden meer op het kerkelijk gezag van paus en bisschop. De aanwezigheid van een sterke protestantse (en andersoortige) drankbestrijding was echter een noodzakelijke voorwaarde voor de ontwikkeling van een katholieke blauwe beweging. Evenals de ontlukende katholieke arbeidersbeweging, die steun voor haar emancipatie goed kon gebruiken.

De drankbestrijding was echter meer dan een instrument voor emancipatie en acceptatie, ook al werd dat argument bij zowel katholieken als gereformeerden gehanteerd. Gerard Brom bracht de bredere betekenis van en motivatie voor de drankbestrijding treffend onder woorden, toen hij in zijn memoires schreef: 'Wat zou het leven betekenen zonder ideaal, dat de mensen ieder voor zich bezielt en van ziel tot ziel bijeen brengt!'⁷² Het idealisme en de daaruit voortkomende gemeenschap en zichtbare resultaten zijn wellicht de belangrijkste bronnen van de drankbestrijding geweest. Daarom konden de christelijke drankbestrijders vol overtuiging zingen: